

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

BOEKEN

A SERIOUS CASE OF NEGLECT: THE PARENTAL EXPERIENCE OF CHILD REARING. OUTLINE FOR A PSYCHOLOGICAL THEORY OF PARENTING

Alice van der Pas (2003). Delft:

Uitgeverij Eburon

Je zal het maar doen. Geboren in 1934, publiceert Alice van der Pas op haar zeventigste haar doctoraatsthesis als apotheose van een carrière die gekenmerkt wordt door een passionele aandacht voor het perspectief van ouders in gezinssystemen. Haar indrukwekkende literatuurkennis, haar kritische geest voor onderzoeksgegevens, de inzichten die zij in de loop van enkele decennia ontwikkelde, het krijgt allemaal in dit werk een finale neerslag.

Drie delen zijn er in haar boek te onderscheiden. Van der Pas stelt als uitgangspunt dat we 'behept zijn' met een instinctieve voorkeur voor het kindperspectief. Opvoeding wordt te eenzijdig bekeken vanuit het belang van het kind, en gaat voorbij aan het perspectief van ouders. Grootbrengen van kinderen is voor ouders geen natuurlijke vaardigheid, stelt ze. Bovendien wordt de impact van opvoeden overschat; het is niet zo bepalend als deskundigen graag beweren en zoals ouders soms hopen en dan weer vrezen. Er zijn gewoonweg te veel andere factoren die evenveel kunnen betekenen: de genetische bagage van het kind, de broers en zussen, leeftijdsgenoten, het geluk, de school en stressoren in de context. Ons inzicht in opvoeden en in de problemen daarbij is vaak naïef. Kennis van uiteenlopende kennisgebieden wordt volgens Van der Pas met weinig samenhang bijeen geveegd.

Dat belet niet om daarop ingrijpende beslissingen te steunen over kinderen en hun ouders. Alice van der Pas start dan ook met de ontwikkeling van een eigen definitie van de ouder. 'Een ouder is een persoon, gewoonlijk een volwassene, die het besef heeft verantwoordelijk te zijn voor een kind, zonder beperking in de tijd, zonder voorwaarden.' Duidelijk geen definitie die uit de woordenboeken komt. Een definitie waarmee Van der Pas ook een ethische dimensie probeert in te voeren. Je verantwoordelijk voelen voor iemand die iemand anders is, dat is de paradox van grootbrengen. En niemand die je zegt hoe dat precies moet. Bovendien raak je als ouder nooit meer losgekoppeld van het kind, zelfs als je dat zou willen. Van der Pas toont met talrijke klinische voorbeelden hoe haar definitie professioneel hulpverleningswerk met ouders net mogelijkheden geeft, en toelaat om samen een visie, een verhaal te ontwikkelen over opvoeden. Niemand kan bepalen wanneer het 'besef van verantwoordelijkheid' start. Het is er ineens. Van der Pas wijst erop hoe ook ouders van een doodgeboren kind zich verantwoordelijk kunnen voelen voor diens dood, en hoe ze het in ieder geval als een verlies van *hun* kind ervaren.

Met haar definitie maakt Van der Pas duidelijk dat ze zich verzet tegen de benadering van de relatie tussen ouders en kind vanuit normen. Ze is het er niet mee eens dat verantwoordelijkheid betekent dat je je inpast in waarden en normen die ook door anderen erkend worden. In drie hoofdstukken toont ze aan hoe wisselend normen in de samenleving gehanteerd worden, hoe ouders daaraan onderworpen worden, en hoe normen ook vaak onrealistisch zijn. Ze haalt dus het woord verantwoordelijkheid weg van de wet,

van competenties, van de biologie, van het waardendebat. Ze voegt er een verruiming aan toe, door het woord plaats te geven binnen de hulpverlening. Vanuit het besef van verantwoordelijkheid kan een ouder zijn kind afstaan voor adoptie, en daardoor zeer uitgesproken beantwoorden aan de definitie van ouder-zijn. En de ouder die zijn kind emotioneel verwaarloost en zich als een leeuw verzet tegen de bemoeienissen van de jeugdbescherming, toont de onvoorwaardelijke tijdloze verbondenheid binnen het besef van verantwoordelijkheid.

We zitten dan al in het tweede deel van het boek dat het grootste werkstuk is, waar Van der Pas op basis van haar definitie van het begrip ouder een analyse doet van de ouderlijke 'werkvloer'. Opvoeden is een vak, op de werkvloer wordt het uitgevoerd. Van der Pas stelt vast dat de wijze waarop de ouder leert opvoeden weinig onderzocht is. In een schitterend hoofdstuk (hoofdstuk 4) gaat ze het gevecht aan met Belsky (1984), wiens publicaties over de determinanten van opvoeding nog altijd van invloed zijn. Belsky zette in een diagram multiple factoren samen die het ouderlijke functioneren bepalen, en waarvan hij stelde dat verstoring ervan kan leiden tot problematische relaties met het kind. Het schema is vooral populair in onderzoek naar kindermishandeling. Vijftien bladzijden lang analyseert Van der Pas het onderzoek en de conclusies van Belsky, en laat van het model niet veel heel. Ze wijst erop hoe Belsky op basis van meetbare gevolgen op niveau van het kind conclusies opbouwt over het ouderschap. In plaats van te onderzoeken 'waarom ouders handelen op de manier waarop ze handelen' maakt hij van de ontwikkeling van het kind een

soort eindproduct van de opvoeding. Gaat daar wat in mis dan is de stok gevonden bij een reeks determinanten in de ouderlijke relatie. En Van der Pas hamert op een gevoelig punt: hoe vaak heeft de onderzoeker eigenlijk gekeken naar echte interacties tussen ouder en kind?

Wat Belsky niet onderzocht, wil Van der Pas beschrijven. Zij kijkt naar de details van kinderen grootbrengen en ziet drie grote domeinen: elementair opvoedingsgedrag, kennis over hoe en wanneer een kind iets kan en wil leren, en de regulatie van emoties. Ze zet hier een pak literatuurkennis neer. Je kan er evenwel niet om heen dat Van der Pas haar manier van lezen heeft. Een voorbeeld: hoewel ze enthousiast is over onderzoekers die gekeken hebben naar de opvoedingsrelatie met niet problematische kinderen, krijgen die ook weer de wind van voren. Zij hebben naar deze relatie gekeken zonder oudergerichte concepten, zegt Van der Pas. Alleen maar op basis van het feit dat deze onderzoekers weinig aandacht hadden voor de ouderlijke werkvloer, maakt dat zij ze aan de kant zet. Dat komt nogal beperkend over.

Alice van der Pas bestudeert vervolgens de sociale informatieprocessen, en vindt hier inspiratie voor haar eigen schema. Dat illustreert ze overtuigend met vele klinische voorbeelden. Het is in de combinatie van literatuur en kliniek dat je ziet dat Van der Pas veel praktijkervaring heeft, en daar boeiend over weet te vertellen. Daarbij durft ze erg kritisch te kijken naar het gedrag van de eigen beroepsgroep. Wie een kind plaatst in een instelling opdat het veiliger zou zijn dan thuis, hoe zeker is die daarvan? En wie de ouder verwijt het kind te beschermen, hoeveel uren is die eigenlijk zelf beschikbaar voor hulp

aan dit gezin? Opvoeden is risico's nemen, en kind zijn is a priori onveilig. Als je wilt opvoeden neem je risico's, gecalculeerde risico's. Door het verantwoordelijkheidsbesef zal je als ouder zwaar getroffen worden als je kind een ernstige ziekte oploopt of een ongeval krijgt, of als je je kind niet hebt kunnen beveiligen tegen het geweld van een partner. Stap voor stap werkt ze haar visie uit dat opvoeden moet opgevoed, aangeleerd worden. De ouder die al lange tijd aan de dokter zegt dat de baby zo onrustig is, wordt veel te lang en te vaak gerustgesteld en afgeweerd. Tot het ineens voor de 'deskundigen' duidelijk is dat er misschien toch iets met dit kind aan de hand is, en de ouder bestookt wordt met allerlei adviezen.

Wat erg aanspreekt is het krachtige pleidooi van Van der Pas om weg te blijven van de lijstjes met risicofactoren, waarvan we heel vaak niet weten of ze geldig zijn voor het concrete kind en het concrete gezin dat we voor ons hebben. Ze voert hier een verruiming in door breed te kijken naar de mechanismen die cruciaal zijn voor het welslagen van ouderschap. Wie met ouders en kinderen werkt, moet ze aan het werk zien, en moet trachten te focussen op die vaardigheden. In het laatste deel van het boek gaat het over deze moderator mechanismen. Hier komt de systeemtherapeut krachtig door met haar nadruk op proces en tijd als hoofdvariabelen.

Aan het slot schrijft Van der Pas 'dat we behept zijn met een instinctieve voorkeur voor het kindperspectief. Het is lastig om twee perspectieven, dat van ouder en kind in acht te nemen, die soms haaks op elkaar lijken te staan. Toch is dat wat ouders dagelijks proberen te doen terwijl ze hun kinderen grootbrengen. Het lijkt van belang onze

beste krachten in te zetten voor een beter begrip van beide perspectieven van opvoeding door ouders'.

Als kinderpsychiater en als hulpverlener in gezinnen waar kindermishandeling een kernthema is, kan ik zeggen dat het boek mij inspiratie bracht. Bijvoorbeeld: onderweg beschrijft ze haar waardering voor het werk van Nagy, maar ze betreurt het dat zijn concept van de relationele ethiek door hem toch weer vertaald wordt in normen en voorspellingen over de toekomst van het kind. Door de norm in te voeren, verliezen hulpverlener en ouder een kans op gemeenschappelijkheid. De wijze waarop Van der Pas het besef van verantwoordelijkheid thematiseert, biedt daar wél een kans toe. De ouder die zijn kind mishandelt en de hulpverlener tot interventie aanzet, vertoont in het debat over de hulp zijn competentie om duurzaam betrokken te blijven op het kind. Veel meer dan de hulpverlener, zegt Van der Pas streng, want die moet straks hollen naar een volgend dossier. Een kind uit huis plaatsen ter bescherming, kan dan ook als de hulpverlener zijn besef van verantwoordelijkheid solidair laat aansluiten met het eigen besef van verantwoordelijk-zijn van de ouders. En dus moet iedere ouder erkenning krijgen, hoe groot de gruwel ook kan zijn, voor zijn eigen manier van verantwoordelijkheid nemen.

De pogingen van Van der Pas om tot een eigen model te komen van observatie van de ouderlijke werkvloer, blijft wat te algemeen. Als je de scherpte ziet waarmee zij heel wat onderzoek analyseert, is het een beetje de vraag of ze ook niet wat voorzichtig moet blijven over haar eigen stellingen. Zij brengt immers eigen onderzoeksmateriaal aan. De vraag kan ook gesteld worden of Van der Pas niet vooral klinische voorbeelden put uit de tijd waarin inderdaad

een groot gebrek aan bescheidenheid bestond in de resultaten van kindgericht onderzoek. De ontwikkelingen in de laatste jaren, waarin gedragsgenetica een plaats ingenomen heeft naast de studie van individuele ontwikkeling, opvoeding en context, brengen met zich mee dat er beter geweten wordt dat men erg moet oppassen voor lineaire voorspellingen en interventies.

Maar het doet natuurlijk ook heel erg deugd dat Van der Pas in deze tijden van *evidence based* en *good practices* aan theorievorming wil werken. Haar pleidooi om te praten over echte gezinnen, en dus vanuit het kijken naar ouders en kind, is me uit het hart gegrepen. Te veel dreigt hulpverlening een papieren baan te worden, met goed ingevulde dossiers en strikt gevolgde stappenplannen. Heerlijk om een gestoffeerd boek gelezen te hebben waarin al die woorden niet eens voorkomen.

Ik ben het er natuurlijk niet mee eens dat 'we behept zijn met een instinctieve voorkeur voor het kindperspectief'. Ik vind het een droom dat het wel zo zou zijn. Ik vind het merkwaardig dat Van der Pas het wel heeft over kindermishandeling, maar geen voorbeelden aanhaalt van seksueel misbruik en niet vertelt hoe het besef van verantwoordelijkheid daar te vertalen zou zijn. Hoe, in de explosie van het gebruik van kinderen in jeugdprosti-

tutie en bij de productie van pornovideo's, de duizenden West-Europese huisvaders die de baan opgaan om deze kinderen te consumeren, hun besef van verantwoordelijkheid gebruiken. Ik vind het merkwaardig dat in de eerste generatie hulpverleners die heel uitdrukkelijk het kind rechten heeft gegeven, hulpverleners als Van der Pas het nodig vinden te zeggen dat dat soort onderzoekers veel te weinig naar die ouderlijke werkvloer gekeken heeft. Terwijl de onderzoeksliteratuur over kinderen vol staat over loyaliteit, over ouders die je als partner nodig hebt hoe rampzalig de voorgeschiedenis ook is, over het belang te werken met transgenerationale verhalen.

Hoewel die dingen in me opkwamen tijdens het lezen, was mijn overheersende gevoel: mevrouw van der Pas, u bent een grote dame. De passie die door heel de tekst te voelen is, de wil om zorg te verlenen op een kwaliteitvolle manier zonder dat daarbij iemand uitgesloten wordt - niet de ouder en ook niet het kind - de beroeps-ernst die gevoed wordt door gedegen literatuurkennis en kritische reflectie; het doet zo'n deugd iemand te lezen met zulk een besef van verantwoordelijkheid, onvoorwaardelijk en tijdloos.

Peter Adriaenssens



CHANGE-ORIENTED THERAPY WITH ADOLESCENTS & YOUNG ADULTS. A NEW GENERATION OF RESPECTFUL AND EFFECTIVE PROCESSES AND PRACTICES

Bob Bertolino (2003). New York: Norton, pp 218; ISBN 0-393-70409-2

De psycholoog-psychotherapeut Bertolino houdt in dit boek een harts-tochtelijk pleidooi voor psychotherapie gericht op het versterken van de cliëntfactoren met aandacht voor de specifieke factoren. Hiermee bevindt hij zich in de hoek van de *post-Ericksonian* therapeu-